

УДК 349.3

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.77.1.34>

ПРО СИСТЕМУ ЗАКЛАДІВ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ОСОБАМ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Мокрицька Н.П.,

*доцент кафедри господарсько-правових дисциплін Інституту права,
кандидат юридичних наук, доцент, Львівський державний
університет внутрішніх справ
<https://orcid.org/0000-0003-0318-5285>
nat3mok4@ukr.net*

Мокрицька Н.П. Про систему закладів надання соціальних послуг особам, які постраждали від торгівлі людьми.

У статті досліджується система надання соціальних послуг для осіб, які постраждали від торгівлі людьми. На підставі аналізу законодавчих норм обґрунтовується необхідність внесення змін та доповнень до Закону України «Про протидію торгівлі людьми».

Запропоновано викласти ст. 17 Закону України «Про протидію торгівлі людьми» в частині забезпечення прав осіб, які постраждали від торгівлі людьми у такій редакції «З метою забезпечення реалізації прав, передбачених цим Законом, особи, які постраждали від торгівлі людьми, можуть бути направлені до одного з діючої мережі центрів соціальних служб, центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг), центрів соціально-психологічної допомоги. Умови перебування та надання послуг особам, які постраждали від торгівлі людьми, діючою мережею центрів соціальних служб, територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг), центрів соціально-психологічної реабілітації дітей та притулків для дітей, центрів соціально-психологічної допомоги регулюються положеннями про зазначені заклади. Соціальні послуги надаються безкоштовно тільки за згодою постраждалої особи або недієздатної особи - за згодою органу опіки та піклування у разі, якщо законного представника такої особі не призначено. Зміст та обсяг соціальної послуги для кожної постраждалої особи визначається індивідуально залежно від її потреб і зазначається в договорі про надання соціальної послуги відповідно до стандартів надання соціальних послуг постраждалим особам, які затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії торгівлі людьми, з урахуванням вимог міжнародних правових актів». Також зважаючи на той факт, що в Україні особливо вразливими до потрапляння в ситуацію торгівлі людьми є особи з інвалідністю; особи з травмами, важкими хворобами або розладами здоров'я (зокрема психічними); особи похилого віку та підлітки; члени малозабезпечених сімей; представники національних меншин, на нашу думку, потрібно вирішити і питання щодо залучення органів опіки та піклування щодо недієздатних осіб у разі якщо законного представника такої особі не призначено. Зразком можуть слугувати положення Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 р. № 2229-VIII, зокрема ст. 17 цього акту.

Ключові слова: особа, яка постраждала від торгівлі людьми, соціальна послуга, державний стандарт, торгівля людьми, соціальний захист

Mokrytska N.P. About the system of institutions providing social services to persons affected by human trafficking.

The article examines the system of providing social services for persons affected by human trafficking. Based on the analysis of legislative norms, the necessity of making changes and additions to the Law of Ukraine «On combating human trafficking» is substantiated.

It is proposed to set out Art. 17 of the Law of Ukraine «On Combating Human Trafficking» in terms of ensuring the rights of persons who have suffered from human trafficking in the following wording: “In order to ensure the realization of the rights provided for by this Law, persons who have suffered from human trafficking may be referred to one of the existing networks centers of social services, centers of social service

(provision of social services), centers of social and psychological assistance. The conditions of stay and provision of services to persons affected by human trafficking by the existing network of social service centers, territorial centers of social services (provision of social services), centers for social and psychological rehabilitation of children and shelters for children, centers of social and psychological assistance are regulated by the provisions of the specified institutions. Social services are provided free of charge only with the consent of the injured person or an incapacitated person - with the consent of the body of guardianship and guardianship in the event that such a person has not been appointed a legal representative. The content and scope of social services for each affected person is determined individually depending on their needs and is specified in the contract on the provision of social services in accordance with the standards for providing social services to affected persons, which are approved by the central executive body, which ensures the formation of state policy in the field of prevention and counter-trafficking people, taking into account the requirements of international legal acts». Also taking into account the fact that in Ukraine, persons with disabilities are particularly vulnerable to falling into the situation of human trafficking; persons with injuries, serious illnesses or health disorders (especially mental); elderly people and teenagers; members of low-income families; representatives of national minorities [3], in our opinion, it is also necessary to resolve the issue of the involvement of guardianship and care authorities for incapacitated persons in the event that such a person has not been appointed a legal representative. The provisions of the Law of Ukraine "On Prevention and Combating Domestic Violence" dated 07.12.2017 No. 2229-VIII can serve as an example, in particular, Article 17 of this act.

Key words: person affected by human trafficking, social service, state standard, human trafficking, social protection.

Постановка проблеми. За офіційними даними Національної соціальної сервісної служби України станом на 01.01.2023 рік у 2022 році статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми надано 47 особам, у тому числі дітям. Усі вони є громадянами України. З них у гендерному співвідношенні переважають чоловіки 25 осіб, а жінок серед встановлених постраждалих є 19 осіб. Дітей – троє, двоє хлопчиків та дівчинка. Статистика свідчить, що переважає внутрішня торгівля людьми, в якій опинилося 30 осіб. Натомість жертвами транскордонної – стали 17 осіб. Сферами потрапляння у ситуацію торгівлі людьми визначено сексуальну експлуатацію, жебрацтво, втягнення осіб у злочинну діяльність. Проте домінує - використання у збройних конфліктах (12 осіб) та трудова експлуатація. [1] Втім вже у цьому році їх кількість станом на 31.03.2023 р. досягає 16 громадян України, більшість з яких було залучено до використання у збройних конфліктах. [2]

За змістом положень Національної стратегії у сфері прав особи, яка постраждала від торгівлі людьми повинна мати доступ до ефективних засобів захисту, якісної та комплексної допомоги, що забезпечується функціонуванням ефективною та доступною системою надання такої допомоги відповідно до міжнародних стандартів службами підтримки постраждалих осіб, зокрема притулків для постраждалих від насильства за ознакою статі. [3]

З 2021 року в Україні діє Концепція Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025 року. Пріоритетним напрямком цієї Програми є забезпечення захисту прав осіб, які постраждали від торгівлі людьми, та надання їм допомоги. Відтак одним зі способів досягнення цілі є удосконалення нормативно-правової бази у сфері протидії торгівлі людьми з метою підвищення якості надання допомоги та послуг особам, які постраждали від торгівлі людьми, відповідно до їх потреб, у тому числі надання безоплатної допомоги та спеціалізованих послуг, зокрема тимчасового притулку. [4]

Стан опрацювання проблематики. Багато вчених-правників у сфері права соціального забезпечення, зокрема Г.О. Барабаш, В.Я. Бурак, С.В. Вишновецька, М.І. Іншин, С.М. Синчук, П.Д. Пилипенко, С.М. Прилипо, О.І. Процевський, І.М. Сирота, Б.І. Сташків, Г.І. Чанишева, О.М. Ярошенко та інші зверталися до проблематики надання соціальних послуг особам, які опинилися у важких життєвих обставинах. Враховуючи стрімкі зміни системи законодавства у сфері соціального захисту особам, які постраждали від торгівлі людьми є потреба розглянути деякі аспекти цього питання більш детально.

Метою статті полягає у дослідженні системи надання соціальних послуг особам, які постраждали від торгівлі людьми, внесення пропозицій щодо вдосконалення національного законодавства з метою ефективною реалізації прав таких осіб у сфері соціального забезпечення.

Виклад основного матеріалу. Центральне місце у формуванні системи надання допомоги постраждалим від торгівлі людьми посідає Закон України «Про протидію торгівлі людьми» від 20.09.2011

№ 3739-VI, [5] нормами якого забезпечено порядок встановлення статусу осіб, які постраждали від торгівлі людьми, та порядок надання допомоги таким особам. Визначальним у цьому є застосування системи надання соціальних послуг закладами допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми, що вимагає використання положень Закону України «Про соціальні послуги» від 17.01.2019 р. № 2671-VIII та нормативної бази у сфері надання соціальних послуг. Адже потрапляння в ситуацію торгівлі людьми є чинник, який може зумовити настання складних життєвих обставин, з настанням яких особа має право на отримання соціальних послуг. (ч. 1 ст. 1 Закону України «Про соціальні послуги»). [6]

Передусім зазначимо, що положеннями ст. 1 Закону України «Про протидію торгівлі людьми» визначено ряд термінів. Зокрема термін «торгівля людьми» вживається у значенні здійснення незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, у тому числі сексуальної, з використанням обману, шахрайства, шантажу, уразливого стану людини або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, з використанням службового становища або матеріальної чи іншої залежності від іншої особи, що відповідно до Кримінального кодексу України визнаються злочином. Водночас особа, яка постраждала від торгівлі людьми є будь-яка фізична особа, яка стала об'єктом торгівлі людьми і визнана такою відповідно до положень цього Закону. [5]

У Законі України «Про протидію торгівлі людьми» надання соціальних послуг вживається у контексті комплексу послуг (ч. 1 ст. 4) та надання медичної, психологічної, соціальної, правової та іншої необхідної допомоги на засадах добровільності. (ч. 1 ст. 16). Частково застосовується термін «соціальні послуги» у розумінні надання послуг в цілому закладами допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми, у тому числі центрами соціального обслуговування (надання соціальних послуг). (ст. 17). Разом з тим ст. 8 цього Закону передбачено, що місцеві державні адміністрації відповідно до визначених в установленому порядку повноважень у сфері протидії торгівлі людьми забезпечують проведення соціальної роботи та надання соціальних послуг особам, які постраждали від торгівлі людьми. [5]

Отже отримувачем соціальних послуг є особа, яка постраждала від торгівлі людьми, якій надається медична, психологічна, соціальна, правова та інша необхідна допомога на засадах добровільності закладами допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми. Забезпечення надання соціальних послуг покладено на місцеві державні адміністрації.

Поняття, види, умови та порядок надання соціальних послуг усім суб'єктам, що опинилися у важких життєвих обставинах і потребують допомоги визначається нормами Закону України «Про соціальні послуги». Тут у ст. 1 термін «соціальні послуги» позначає дії, які спрямовані на профілактику складних життєвих обставин, подолання таких обставин або мінімізацію їх негативних наслідків для осіб/сімей, які в них перебувають. Підставою для надання більшості соціальних послуг є договір про надання соціальних послуг між надавачем та отримувачем соціальних послуг. Усі соціальні послуги повинні надаватися відповідно до державних стандартів соціальних послуг, що встановлюють вимоги щодо забезпечення необхідного рівня доступності соціальних послуг, зокрема на кожному етапі їх надання та визначають зміст та обсяг, норми і нормативи, умови та порядок надання соціальних послуг, показники їх якості. (за змістом статей 17 та 22 цього закону). [6]

Щоправда Законом України «Про протидію торгівлі людьми» не визначено жодного виду соціальних послуг для осіб, які постраждали від торгівлі людьми. Перелік соціальних послуг є ст. 16 Закону України «Про соціальні послуги», а їхній опис, категорії отримувачів, строки надання наводить класифікатор соціальних послуг.

Зокрема відповідно до змісту наказу Мінсополітики «Про затвердження Класифікатора соціальних послуг» від 23.06.2020 р. № 429 особи, які постраждали від торгівлі людьми є отримувачами таких соціальних послуг як екстрене (кризове) втручання та соціальна інтеграція та реінтеграція. [7]

Водночас стосовно осіб, які постраждали від торгівлі людьми затверджено три державні стандарти надання послуг із соціальної профілактики торгівлі людьми; із соціальної інтеграції та реінтеграції осіб, які постраждали від торгівлі людьми та із соціальної інтеграції та реінтеграції дітей, які постраждали від торгівлі людьми. (Стандарти надання соціальних послуг особам, які постраждали від торгівлі людьми затверджені наказом Мінсоцполітики від 30.07.2013 р. № 458). [8]

Акцентуючи увагу на правовому статусі надавачів соціальних послуг доцільно зазначити, що ч. 2 ст. 13 Закону України «Про соціальні послуги» серед надавачів соціальних послуг державного/комунального сектору не виокремлює заклади допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми. [5]

В той же час у ч. 2 ст. 28 Закону України «Про соціальні послуги» передбачено, що надавачі соціальних послуг державного та комунального секторів надають соціальні послуги особам, які постраждали від торгівлі людьми і отримують соціальну допомогу відповідно до законодавства у сфері протидії торгівлі людьми незалежно від доходу отримувача соціальних послуг. [6]

Вбачаючи певні неузгодженості у взаємодії норм Закону України «Про соціальні послуги», звернемося до положень ст. 1 Закону України «Про протидію торгівлі людьми», де уточнено, які є заклади допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми. Це центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг), центри соціально-психологічної реабілітації дітей та притулки для дітей. У ч. 3 ст. 17 Закону України «Про протидію торгівлі людьми» передбачено, що умови перебування та надання послуг особам, які постраждали від торгівлі людьми, діючою мережею центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг), центрів соціально-психологічної реабілітації дітей та притулків для дітей регулюються положеннями про зазначені заклади. [5]

Аналіз нормативно-правової бази, що регулює діяльність означених суб'єктів дає підстав для висновку, що вони створюються за рішенням органів місцевого самоврядування чи органів місцевої державної адміністрації та надають соціальні послуги для осіб, які постраждали від торгівлі людьми згідно вимог державних стандартів надання соціальних послуг. Проте, варто зазначити, що центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді припинили свою діяльність. Натомість було створено центри соціальних служб. Відтак є потреба у зміні назви цього закладу допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми. (постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання діяльності центрів соціальних служб» від 01.06.2020 р. № 479). [9]

Тому пропонуємо визначити такі заклади допомоги дорослим особам, які постраждали від торгівлі людьми. Це центри соціальних служб, територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг).

Варто зазначити, що зазначені суб'єкти, здійснюють свою діяльність щодо великого кола надавачів соціальних послуг, у тому числі осіб, які постраждали від торгівлі людьми. Однак лише міський, районний, районний у місті, селищний, сільський центр соціальних служб складає план реабілітації особи, яка постраждала від торгівлі людьми. (п. 7 Типового положення про районний, міський, районний у місті, селищний, сільський центр соціальних служб, який затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 01.06. 2020 р. № 479). Центр надає широке коло соціальних послуг, вичерпного переліку якого не встановлено. У п. 16 цього акту також передбачено, що соціальні послуги надаються центром за рахунок бюджетних коштів із встановленням диференційованої плати залежно від доходу отримувача соціальних послуг або за рахунок отримувача соціальних послуг / третіх осіб. [9] Вважаємо, що оскільки це є також заклад допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми, потрібно доповнити п. 16 положенням такого змісту «Соціальні послуги для осіб, які постраждали від торгівлі людьми надаються безкоштовно».

Комплексний характер має діяльність і територіального центру соціального обслуговування (надання соціального послуг) за місцем проживання особи, яка потребує соціальних послуг, або в умовах стаціонарного, тимчасового чи денного перебування (постанова Кабінету Міністрів України від 29.12.2009 р. № 1417 «Деякі питання діяльності територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг)»). Перелік соціальних послуг, умови та порядок їх надання структурними підрозділами територіального центру соціального обслуговування затверджений цією ж постановою Кабінету Міністрів України. Також обмежень щодо видів соціальних послуг не передбачено. Аналогічно доцільно передбачити у цьому переліку, що соціальні послуги для осіб, які постраждали від торгівлі людьми надаються безкоштовно. [10]

Оскільки в Україні наразі немає жодного спеціалізованого закладу тільки для потреб осіб, які постраждали від торгівлі людьми, то прийнято постанову Кабінету Міністрів України № 121 від 16.02.2022 р. Цим підзаконним нормативно-нормативним актом було розширено сферу діяльності Центру соціально-психологічної допомоги. (Типові положення про заклади соціальної підтримки сімей, дітей та молоді затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 04.10.2017 р. № 741). Відповідно до п. 1 Типового положення про центр соціально-психологічної допомоги, центр надає послуги особам, які опинилися у складних життєвих обставинах внаслідок торгівлі людьми (громадянам України, іноземцям та особам без громадянства) та отримують соціальну допомогу відповідно до законодавства у сфері протидії торгівлі людьми на безоплатній основі та незалежно від місця їх

проживання (zareєстрованого місця проживання). Аналіз цього акту дає підстав для висновку, що цей заклад є визначальним у системі надання видів соціальних послуг, які враховують потреби саме осіб, які постраждали від торгівлі людьми, у тому числі надає їм притулок. Максимальний строк перебування в центрі не може перевищувати 90 діб. [11]

Рішучі кроки було зроблено Україною у напрямку розширення мережі закладів допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми постановою Кабінету Міністрів України № 1372 від 09.12.2022 р. Цим актом внесені зміни та доповнення до нормативно-правової бази, яка забезпечує правове регулювання діяльності суб'єктів у сфері протидії домашньому насильству. Відтак денний центр соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі; спеціалізована служба первинного соціально-психологічного консультування осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі; притулок для осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі; мобільна бригада соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознаками статі мають право у своєму положенні визначитися з можливістю надання допомоги особам, які постраждали від торгівлею людьми. [12]

Важливо звернути увагу і на соціальний центр матері та дитини, який є закладом для тимчасового проживання жінок на сьомому - дев'ятому місяцях вагітності та матерів із дітьми віком від народження до 18 місяців, які перебувають у складних життєвих обставинах, що перешкоджають виконанню материнського обов'язку. Основним завданням центру є надання особам, які перебувають у складних життєвих обставинах, соціальних послуг з притулку, соціальної інтеграції та реінтеграції. (Типове положення про соціальний центр матері та дитини, яке затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 04.10.2017 р. № 741). [13]

Не можна залишити поза увагою і той факт, що Закон України «Про протидію торгівлі людьми» до основних принципів протидії торгівлі людьми належить добровільності отримання допомоги особами, які постраждали від торгівлі людьми, та їх недискримінації за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. (ч. 1 ст. 3 Закону). Відтак цілком доречно у ст. 17 цього акту вказати на добровільність та безкоштовність отримання соціальних послуг дорослими особами, які постраждали від торгівлі людьми на основі договору про надання соціальних послуг. Важливо також акцентувати увагу на тому, що соціальні послуги надаються відповідно до стандартів надання соціальних послуг постраждалим особам, які затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії торгівлі людьми, з урахуванням вимог міжнародних правових актів.

Також зважаючи на той факт, що в Україні особливо вразливими до потрапляння в ситуацію торгівлі людьми є особи з інвалідністю; особи з травмами, важкими хворобами або розладами здоров'я (зокрема психічними); особи похилого віку та підлітки; члени малозабезпечених сімей; представники національних меншин [3], на нашу думку, потрібно вирішити і питання щодо залучення органів опіки та піклування щодо недієздатних осіб у разі якщо законного представника такої особі не призначено. Зразком можуть слугувати положення Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 р. № 2229-VIII, зокрема ст. 17 цього акту. [14]

Висновки. З метою ефективного функціонування системи надання соціальних послуг особам, які постраждали від торгівлі людьми необхідно створити систему органів, які винятково надають соціальні послуги цій вкрай вразливій категорії осіб з врахуванням потреб таких надавачів соціальних послуг. Важливими у цьому правовому механізмі, як видається, є договірна основа, безкоштовні засади надання соціальних послуг відповідно до державних стандартів соціальних послуг та захист недієздатних осіб, що постраждали від торгівлі людьми.

Список використаних джерел:

1. Кількість осіб, яким Нацсоцслужбою встановлено статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми станом за 2022 рік URL: https://nssu.gov.ua/storage/app/sites/22/protudiya-torgivli-lyudmi/status_2022.pdf.
2. Кількість осіб, яким Нацсоцслужбою встановлено статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми станом на 31.03.2023 р. URL: <https://nssu.gov.ua/protidiya-torgivli-lyudmi/kilkist-osib-yakim-nacsocsluzhboyu-vstanovleno-status-osobi-yaka-postrazhdala-vid-torgivli-lyudmi>.

3. Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.07.2021 h/ № 800-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2021-%D1%80#Text> (дата звернення 14.05.2023).
4. Про Національну стратегію у сфері прав людини: Указ Президента України від 24.03.2021 р. № 119/2021 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021?find=1&text=%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BB#w1_8 (дата звернення 14.05.2023).
5. Про протидію торгівлі людьми: Закон України від 20.09.2011 р. № 3739-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17?find=1&text=%D0%BF%D0%BE%D1%81%D0%BB%D1%83%D0%B3#w1_6 (дата звернення 14.05.2023).
6. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19> (дата звернення 14.05.2023).
7. Про затвердження Класифікатора соціальних послуг: Наказ Мінсополітики від 23.06.2020 р. № 429. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0643-20#Text> (дата звернення 14.05.2023).
8. Про затвердження стандартів надання соціальних послуг особам, які постраждали від торгівлі людьми: Наказ Мінсоцполітики України від 30.07.2013 р. № 458. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1327-13#Text> (дата звернення 14.05.2023).
9. Деякі питання діяльності центрів соціальних служб: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 р. № 479. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479-2020-%D0%BF#n206> (дата звернення 14.05.2023).
10. Деякі питання діяльності територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг): Постанова Кабінету Міністрів України від 29.12.2009 р. № 1417. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1417-2009-%D0%BF#Text> (дата звернення 14.05.2023).
11. Про затвердження типових положень про заклади соціальної підтримки сімей, дітей та молоді: Постанова Кабінету Міністрів України від 04.10.2017 р. № 741. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/741-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення 14.05.2023).
12. Про затвердження типових положень про денний центр соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі, та спеціалізовану службу первинного соціально-психологічного консультування осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 р. № 824. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/824-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення 14.05.2023).
13. Про затвердження Типового положення про притулок для осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.2018 р. № 655 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/655-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення 14.05.2023).
14. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19?find=1&text=%D0%B7%D0%B3%D0%BE%D0%B4#w1_15 (дата звернення 14.05.2023).